

RICHARD S. PETERS'İN AHLAKI GELİŞİME VE EĞİTİME YÖNELİK TEORİSİ

The Theory of Richard S. Peters on Moral Development and Education

Dr. Beyhan BAYRAK

kalkanbeyhan@hotmail.com, Bursa/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://0000-0001-7428-936X>

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, eğitim felsefesinde önemli çalışmalar yapmış olan Peters'in ahlaki gelişime ve ahlaki eğitime yönelik fikirlerini analiz etmek ve Kohlberg'in ahlaki gelişim teorisine yönelik yapmış olduğu katkıyı göstermeye çalışmaktır. Peters çağdaş eğitim felsefecisi olarak, eğitimin analizi ve gerekçelendirilmesi konusundaki çalışmalarıyla tanınmaktadır. Eğitim çalışmaları içerisinde ahlak gelişimi ve ahlak eğitime yönelik ortaya koyduğu teorileri önemli bir yere sahiptir. Peters'a göre toplumsal değişim ve ekonomik gelişmeler sonucunda ahlak meseleleri, geleneklerden ve hukuk meselelerinden ayırt edilmiş ve insanlar yavaş yavaş özerk ahlaki varlıklar olarak kendi ayakları üzerinde durabilecek güce erişmiştir. Peters bu durumdan etkilenerek ahlaki gelişime ve ahlaki eğitime yönelik çalışmalar yapmıştır. Öncelikli olarak Kohlberg'in ahlaki gelişim teorisini incelemiş ve bu teori üzerine eklemeler yaparak ahlaki eğitimle ilgili geniş bir çerçeve oluşturmaya çalışmıştır. Kohlberg, ahlaki evrelerin geçişinde biçimsel yapıya önem verirken Peters, genişletilmiş yeni teorisinde hem biçime hem de içeriğe önem vermiştir. Zira Peters'a göre, ayırt edilebilir ilkeler, temel kurallar ve iradenin nitelikleri ahlak biçimine aitken, özel kurallar, değerli faaliyetler ahlakın içeriğine aittir. Kohlberg, ahlaki evrelerin geçiş aşamasında öğretimin bir etkisinin olmadığını vurgularken Peters, eğitimin geneline ahlak eğitimi yerleştirmiştir. Sonuç olarak Peters, Kohlberg'in ahlaki gelişim teorisini kendi fikirleri doğrultusunda geliştirerek güçlü bir ahlaki gelişim teorisini oluşturmuş ve bu doğrultuda ahlaki eğitimin önemini farklı açılardan göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Felsefesi, Ahlak, Ahlaki Gelişim, Ahlaki Eğitim

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the ideas of Peters on moral development and moral education, who has done important studies in the philosophy of education, and to try to show his contribution to Kohlberg's theory of moral development. Peters is a contemporary educational philosopher known for his work on the analysis and justification of education. His theories on moral development and moral education have an important place in his educational studies. According to Peters, as a result of social change and economic developments, moral issues were separated from customs and legal issues, and people gradually reached the power to stand on their own feet as autonomous moral beings. Peters was also influenced by this situation and worked on moral development and moral education. First of all, he examined Kohlberg's theory of moral development and tried to create a broad framework for moral education by making additions to this theory. While Kohlberg gave importance to formal structure in the transition of moral stages, Peters gave importance to both form and content in his extended new theory. For, according to Peters, distinguishable principles, ground rules and qualities of the will belong to the moral form, while special rules, valuable activities belong to the content of morality. While Kohlberg emphasized that teaching had no effect on the transitional stage of moral stages, Peters placed moral education in general education. As a result, Peters developed a strong moral development theory by developing Kohlberg's theory of moral development in line with his own ideas, and in this direction, he showed the importance of moral education from different perspectives.

Key Words: Educational Philosophy, Ethics, Moral Development, Moral Education

1. GİRİŞ

Richard Stanley Peters (1919-2011), yirminci yüzyılın ikinci yarısında uygulanan İngiliz eğitim felsefesinin kurucusu olarak görülmektedir. Çağdaş eğitim felsefecisi olarak, analitik ve aydınlatıcı eğitim anlayışına sahiptir. Peters, eğitimin analizi ve gerekçelendirilmesi konusundaki çalışmalarıyla tanınır. Ama aynı zamanda, eğitim felsefesinin temelinde farklı bir üçüncü alanda bulunmaktadır. Bu alan, ahlak gelişimi ve ahlak eğitime yönelik ortaya koyduğu fikirleri ve teorileri kapsamaktadır.

Peters's göre, çağımızda hızlı bir şekilde yaşanan toplumsal değişim ve ekonomik gelişmeler sonucunda ahlak meseleleri, gelenek ve hukuk meselelerinden ayırt edildi, kanunlar eleştirilebilir ve gözden geçirilebilir hale geldi. Bu doğrultuda insanlar, yavaş yavaş özerk ahlaki varlıklar olarak kendi ayakları

üzerinde durabilecek güce erişmeye başladı. Böylesi bir gelişme sonrasında ise ahlak gelişimi ve eğitimi üzerine yapılan çalışmalar ve incelemeler ağırlık kazanmaya başladı. Peters bu durumdan etkilenerek ahlaki gelişime ve ahlaki eğitime yönelik çalışmalar yapmıştır. Öncelikli olarak Kohlberg'in ahlaki gelişim teorisini incelemiş ve bu teori üzerine eklemeler yaparak ahlaki eğitimle ilgili geniş bir çerçeveye oluşturmaya çalışmıştır. Ona göre,

“eğitim, değerli olduğu düşünülen faaliyetler içinde insanların kendilerinden bir şeyler yapmalarını içerir....Bu nedenle, ahlakta iyiliğin peşinde koşmayı dahil edersek ve onu yalnızca kodlarla ve diğer insanlarla daha genel ilişkilerle sınırlamayacaksak, tüm eğitim, ahlaki eğitimidir” (1970s. 73-74).

Bu çalışmanın amacı, eğitim felsefesinde önemli çalışmalar yapmış olan Peters'in ahlaki gelişime ve ahlaki eğitime yönelik fikirlerini analiz etmek ve Kohlberg'in ahlaki gelişim teorisine yönelik yapmış olduğu katkıyı göstermeye çalışmaktır. Bu doğrultuda çalışmanın ilk kısmında Peters'in ahlakın biçimi ve içeriğine yönelik fikirleri analiz edilmiştir. Ardından Kohlberg'in ahlaki gelişim teorisi ele alınmış ve Peters'in, Kohlberg'in gelişim teorisini nasıl geliştirdiği belirtilmiştir. Çalışmanın sonunda ise kendine ait ahlaki gelişim teorisini ve ahlak eğitimine yönelik önerileri irdelenmiştir.

2. AHLAKİ GELİŞİM VE AHLAKİ EĞİTİM

2. 1. Ahlakın Biçimi ve İçeriği

Peters'a göre ahlak, kişilerarası davranış biçiminin gelenekten, hukuktan, dini kuralardan ve benzerlerinden ayırt edilebildiği bir sınıflandırıcı terimdir (Peters, 1981, s.62). Ahlaki yaşam ise, sadece kendi başına durağan görünen bir akıl olayı değil, bir duygu, tutku, eylem ve davranış meselesidir. Peters daha sonra, belirttiği bu davranış boyutları arasındaki ilişkiyi nitelendirir. Bu doğrultuda, ahlaki akılla ilişkili olan üç yaşam düzeyini belirler ve onları tasvir eder. Ona göre, *birinci düzey*, küçük bebeklerin yaşadığı düzeydir. Deneyimin kategoriler tarafından yapılandırıldığı bir dönem olmadığı için daha çok rasyonel düzey olarak adlandırılır.

“Akılla ilişkili düşünce...Bu düşük dereceli deneyim türü, istekler ve isteksizliklerin egemenliğindedir...bir gerçeklik duygusundan yoksundur, nedensel ilkeyi takip etmez....Sınıflandırma, özdeşliğe bakılmaksızın duygusal olarak yüklü bir benzerliğe dayanır. Bireyin meşgul olduğu herhangi bir faaliyete bağlı kalmasına yardımcı olan tutkular eksiktir” (Peters, 1974b, s.162-166).

İkinci düzeyde; yaşam, "duyuya bağlı" olma eğilimindedir, anın zevkleri ve acıları tarafından yönlendirilir. Ayrıca duygular yalnızca belirli insanlar ve durumlar tarafından harekete geçirilir. *Üçüncü düzey*; davranışın aklın kullanımıyla bağlantılı olduğu ve ancak doğruluk, tutarlılık, samimiyet, vb. belirli ayırt edici tutkuların gelişimini varsaydığımızda anlaşılabilir olan düzeydir. Bunlar, teorik sorgulamalara yapı veren ve işaret eden ilkelerin içselleştirilmesidir:

“...ama aynı zamanda rasyonel bir şekilde yürütüldükleri sürece pratik faaliyetlere ve yargılara da katılırlar....Korku, öfke ve cinsel arzu gibi doğal tutkuların dönüşümünü tanımlamak, aşağı yukarı Aristotelesçi bir erdem analizine girişmek olacaktır; ama aklın tutkulu tarafına Aristoteles'in açıklamasından daha fazla vurgu yapılması gerekir....Akıllı kullanmanın tutkulu bir iş olduğunun yeterince farkında değildir” (Peters, 1974b, s.169-171).

Ahlaki yaşamla ilgili buraya kadar söylenenlerin hepsi, insanın aslında seçici olduğunu, farklı amaçlar edinebileceğini, kanıtların ışığında alternatifleri tartabileceğini, ne yapacağına karar verip ve bunu eyleme dönüştürebileceğini varsaymaktadır. Ancak rasyonel ahlakın bir parçası olan temel özgürlük ilkesi, seçimin bu yaşam biçiminde bir ideal olduğunu ima eder. Bu, kişinin ne yapacağına hem kendisinin karar vermesi hem de yaşayacağı kuralları kabul etmesi veya yapması anlamına gelir. Ancak sahicilik rasyonel ahlakın bir unsuru olduğu sürece kişinin kararları, adalet ve kişilere saygı gibi gerekli olan diğer rasyonel düşünme ve eleştiri ilkelerine de tabi olacaktır. Ayrıca bilgisinin, zamanının ve kısıtlamalarının sınırlamaları hakkındaki gerçeklere de tabi olacaktır. Bu nedenle, her zaman eylemlerden önce düşünmeyecek, ancak yaşamının kurallarını rasyonel olarak düşünecek ve yeni durumlarda kendisi için düşünmeye istekli olacaktır. Genellikle özerklikle kastedileni oluşturan bu iki özgünlük ve rasyonel düşünce unsurunu Peters, kişisel ahlaki yaşamın ayırt edici özellikleri olarak görür (Peters, 1981, s.118).

Peters, ayırt ettiği ahlaki yaşamın ise beş yönünü belirler. *Birincisi*; iradenin hem içerikten bağımsız hem de güdüler gibi teleolojik değerlendirmeler getirmeyen niteliklerinin olduğudur. “... bunlar daha yüksek düzeydedir ve kuralların izlenme biçimleri veya izlenen amaçlarla ilgilidir” (Peters, 1971, s. 247). Ahlaki hayatımızın bu unsuruna kararlılık, sebat, cesaret, tutarlılık, bütünlük ve özerklik gibi erdemler dahildir. Sözde “özdenetim” erdemleri için, bu tür erdemler uygulandığında karşı eğilimlerin mevcut olması esastır. Kişinin kendi iradesine aykırı eğilimler tarafından alt edilmekle tehdit edildiği bir durumda yalnızca özdenetim kullanması gerekir. *İkincisi*, demokratik bir toplumun üyeleri arasındaki davranışı yöneten ilke ve kurallardır. Bu kişilerarası alanda iki tür erdem önemlidir. Bir yanda dürüstlük, saygı, dakiklik, düzenlilik ve nezaket gibi son derece özel erdemler, diğer yanda adalet, hakkaniyet, çıkarların tarafsız bir şekilde dikkate alınması gibi daha yapay erdemlerdir. *Üçüncüsü*; bir durumun değerlendirilmesine dayanan, yaşamın amaçlarını ve hatta hedeflerini kişiselleştiren güdülerdir. Ahlaki hayatın bu yönü yardımseverlik, şefkat ve şükran erdemlerinin yanı sıra, hırs, kıskançlık ve açgözlülük gibi unsurları içerir. Doğal erdemler kendi içlerinde eylem nedenleri içerirken, yapay ve son derece özel erdemler eylem için yerleşik sebeplerden yoksundur. Belirtilen eylemle ilgili erdemlerin uygulanması tipik olarak hisleri ve duyguları uyandırır. *Dördüncüsü*; bir kişinin konumu ve görevlerine yönelik belirli rol sorumlulukları vardır. Bunlar, toplumda sosyal bir rol üstlenmenin yanı sıra belirli yükümlülüklerdir. *Beşincisi*; ahlaki olarak sadece ilkeler ve kurallar, güdüler ve isteğe bağlı nitelikler değil, aynı zamanda değerli faaliyetler ahlaki alana dahil edilir. Bu 'iyi' veya 'arzu edilen' faaliyetler o kadar değerlidir ki, çocukların bunlara başlaması gerekir. Faaliyetler arasında, diğerlerinin yanı sıra bilim, tarih, şiir ve mühendislik ve muhtemelen çeşitli oyunlar ve eğlenceler yer alır. Bireylerin özgürce uğraştıkları takdirde kendilerinden bir şeyler üretebilecekleri faaliyetler, yalnızca mesleklerine ve meslek yaşamlarına değil, aynı zamanda yaşam ideallerine de katkı sağlamaktadır (Peters 1970, s. 69-70; 1973, s. 16-17).

Peters'in, ahlaki yaşama yönelik ayırt ettiği beş yönü, onun çoğulculuk kavramına olan yönelimini gösterir. O, ahlak teorisinin iki unsuru olan çoğulculuk ve ilkecilik unsurunu bir araya getirmeye çalışır. Belirtilen unsurların bir araya gelmesi için ahlaki bilincin biçimi ve içeriği arasında ayırım yapar. Batı uygarlığında ilkeli bir ahlakın ortaya çıkışı, ahlaki deneyim tarzının rasyonel bir biçiminin ortaya çıkması anlamına gelir. İlkeli bir ahlak, pratik aklın uygulanmasında varsayılan temel ilkelerden oluşan evrenselci bir ahlak türüdür. Usul türündeki daha üst düzey ilkeler -tarafsızlık, çıkarların dikkate alınması, özgürlük, kişilere saygı- ahlaki deneyim tarzı için rasyonel bir biçim sağlar. Peters'a göre, ayırt edebilir ilkeler, temel kurallar ve iradenin nitelikleri ahlak biçimine aittir, oysa son derece spesifik kurallar, değerli faaliyetler ahlakın içeriğine aittir (Peters, 1973, s. 15). Ahlaki yaşama yönelik vurguladığı ahlaki biçim ve içerik birlikteliği Peters'in, ahlaki eğitim ve gelişim düşüncelerinin temelini oluşturmaktadır.

Peters'in etik çoğulculuğu, herhangi bir basit fikirli veya tek boyutlu ahlaki eğitim görüşünü engellemeye yöneliktir. Peters'e göre, batı tarihinde rasyonel bir ahlakın kademeli olarak ortaya çıkışı, çocukların ahlaki gelişiminde özerk bir aşamanın kademeli olarak ortaya çıkmasıyla paraleldir (Peters, 1973 s. 23; 46). Jean Piaget (1932) ve Laurence Kohlberg'in (1981) bilişsel-gelişimsel psikolojisi, Peters'in kendi ahlaki eğitim görüşünü oluşturmasında bir temeli oluşturmaktadır. Etik çoğulculuğuna uygun olarak Peters, sosyal öğrenme teorisini (veya davranışçılık) ve inşacılığı, aralarında özel bir seçimin yapılması gereken rakip teoriler olarak yorumlamaz. Peters, referans noktası olarak yapılandırmacı görüşü almasına rağmen, Piaget-Kohlberg teorisinin, aralarında Skinnerci davranışçılık da dahil olmak üzere, diğer ahlaki eğitim teorileriyle desteklenmesi gerektiğini tekrar tekrar vurgular. Dahası, Peters'a göre bilişsel-gelişimsel psikoloji, ahlaki eğitimin bilişsel yönüne dar bir şekilde odaklandığı için fazlasıyla tek boyutludur. Bu nedenle, ahlaki gelişimin duyuşsal yönünün bir açıklamasıyla desteklenmesi gerekir (Hirst, 1986, 24). Bu açıdan Peters'in, başlı başına farklı bir teori değil, ahlaki yaşamın çeşitli unsurlarına yönelik adaleti sağlamaya çalışan orijinal, kapsamlı bir ahlaki eğitim teorisi sunmaktadır. Bu teorisini ortaya koyabilmek içinde öncelikli olarak Kohlberg'in teorisine yönelik fikirleri, eleştirilerine bakmak gerekmektedir.

2.2. Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Teorisi

Kohlberg, entelektüel ahlaki gelişim anlayışını Kantçı bir çerçeve benimseyen Piaget'ten devralır. Konstrüktivistler, vücudun biyolojik gelişimine paralel olarak, zaman içinde zihnin psikolojik bir gelişiminin olduğunu iddia ederler. Zihin, bebeklikten çocukluğa ve ergenlikten yetişkinliğe değişen bir zihinsel yapılar veya şemalar sistemi olarak düşünülür. Zihin deneyimsel girdileri alır ve bunlar üzerinde çalışır; (gizli) zihinsel yapılardan yararlanarak deneyimsel girdiyi davranışsal çıktıya dönüştürür. Bu yapılar ne dışarıdan kopyalanır ne de içeriden programlanır, çocuk ve çevresi arasındaki diyalektik ilişki içinde inşa edilir. Zihinsel yapılar, aşamaların ardışıklığı ve ilerlemesi açısından kavramsallaştırılan düzenli

bir model içinde zaman içinde değişir. Zihin, bu tür geçici ve hiyerarşik olarak düzenlenmiş aşamalar yoluyla ahlaki olduğu kadar entelektüel olarak da gelişir (Peters, 1978). Bu bağlamda Kohlberg, ahlak gelişimini; 1) Gelenek Öncesi veya Benmerkezci, 2) Konvansiyonel veya Heteronom; ve 3) Gelenek Sonrası (İlkeli) veya Özerk olmak üzere üç düzeyde iletir. Kohlberg'in çocuklukta rasyonel bir ahlakın gelişimi hakkındaki teorisi, çocukların ilkeleri kavrama biçiminin gelişimine yönelik bir teoridir. Çocukların, kurallara yönelik düşünce biçimlerinin değişim süreçlerinde, ahlaki yargıları her aşamada belirli bir karaktere sahiptir. Kohlberg'e göre bu aşamalarda:

“Çocuklar, kuralları güce ve dış zorlamaya bağlı olarak görerek başlarlar; daha sonra onları ödülleri ve ihtiyaçlarının tatmini için bir araç olarak görürler; sosyal onay ve itibar kazanma yolları olarak görürler; sonra bazı ideal düzeni korumak olarak görürler; ve son olarak, başkalarıyla birlikte yaşamak için gerekli olan sosyal ilkelerin özellikle adalet ifadeleri olarak görürler” (Peters, 1971, s. 238-39).

Bu dizinin değişmez ve evrensel olduğunu, bütün çocukların tüm aşamaları ardışık olarak aşama atlamadan geçirdiğini ve bu aşamaların hepsinin bütün kültürlerde bulunduğunu iddia eder. Kohlberg, ahlaki gelişimin içeriği ve biçimi arasındaki ayrımı yapar. Kültürel olarak değişmezlik iddiası yalnızca ahlaki gelişimin biçimi veya yapısı ile ilgilidir. Ahlaki kuralların içeriği konusunda kültürler arasında önemli farklılıklar olsa da, biçimlerinin gelişimi kültürel olarak değişmez. Açıkçası, Kohlberg'in ahlaki gelişim konusundaki biçim-içerik ayrımı, Peters'in ahlaki yaşam konusundaki ayrımını yansıtır. Kohlberg'in teorisi çocuklukta rasyonel veya ilkeli bir ahlakın gelişimi için çok büyük önem taşıdığından, bu teori Peters'in ahlak eğitimine yaklaşımında referans noktası olarak işlev görür. Kohlberg, değişken ahlaki kodların veya belirli ahlaki kuralların öğretilmesi ve öğrenilmesiyle ilgilenmez. Bunlar bağımlı ve kararsız karakter özellikleridir, oysa temel ilkeler, özellikle rasyonel bir ahlak oluşturan kültürler arası adalet ilkesi, istikrarlı ve tekdüzedir (Peters, 1978). Zira Kohlberg için önemli olan, ahlaki gelişimdeki biçimdir.

2.3. Kohlberg'in Teorisine Yönelik Takviyeleri ve Ahlak Eğitimine Yönelik Görüşleri

Peters, Kohlberg'in düşüncelerini destekler gibi görünse de bazı noktalarda eleştirdiği görülmektedir. Peters'a göre Kohlberg, farklı aşamalarındaki ahlaki düşünceler arasındaki mantıksal bağlantılarını ve bunların sosyal dünyadaki yapısal özelliklerle ilişkilerini açıklamamıştır. Ayrıca, ahlaki evrelerin evrensel olduğunu ve dolayısıyla kültürel olarak değişime uğramadığını belirterek hata yapmıştır (Peters, 1973, s. 24). Dahası, Kohlberg'in ahlak biçimini bilişsel boyutla sınırlamasını ayrı bir eksiklik olarak değerlendirmiştir. Peters açısından ahlaki gelişim süreci, Kohlberg'in bilişsel-gelişimsel psikolojisinin kapsadığından daha fazlasını içermelidir. Yeterli bir ahlaki gelişim teorisi ve ahlak eğitimi, ahlakın sadece biçimini değil, içeriğini de kapsayacak şekilde olmalıdır. Peters, Kohlberg'in teorisine ek olarak etik çoğulculuğu ve ilkeleri temele alarak, ahlaki gelişimi ve ahlaki eğitimi oluşturan yeni bir takım unsurlar sunmaktadır.

Bu unsurlardan ilki ahlak eğitimine yöneliktir. Kohlberg'e göre ahlaki gelişim, rasyonel bir ahlak biçiminin aşamalardan geçmesiyle oluşuyorsa, aşamalar arasındaki geçişlerde öğretimin bir etkisi olamaz. Kohlberg, gelişimin gerçekleşmesi için gerekli olan bilişsel uyarımı sağlamada açık öğretimin önemini reddetmiştir. Çünkü doğrudan öğretme, öğretimin alabileceği tek biçim değildir. Herhangi bir uygun ahlaki eğitim programı geliştirmek için, uyarmanın gerekli özelliklerinin ayrıntılı bir analizi ve bunları gerçekleştirmede araçların rolü gereklidir (Peters, 1981, s. 88).

Kohlberg'e göre somut içerik, öğretim ve diğer açık öğretim yöntemlerinin yanı sıra örnekleme veya tanımlama yoluyla öğrenilebilir. Yine de, kuralların kavranma biçimindeki değişiklikler öğretmeye değil, çocukların kendileri arasındaki etkileşime bağlıdır. Ahlaki aşamanın ilerlemesi, ne sosyalleşmenin ne de olgunlaşmanın bir ürünüdür, ancak çocuğun tersine çevrilebilir veya evrensel bakış açıdır. Çocuğun kendine ait deneyimlere sahip olmasına ve kendisi için aktif olarak düşünmek zorunda olmasına rağmen, sosyal çevre bu tür deneyimleri ve aktif düşünceleri teşvik edebilir. Ebeveynler, öğretmenler ve diğer eğitimciler çocuğu sorunlu ahlaki durumlarla karşı karşıya getirebilir ve mevcut ahlaki problem çözümünü onaylayan veya onaylamayan geri bildirim sağlayabilir. Dolayısıyla, erdem bilişsel olarak uyarılabilir, ancak öğretilmez. Bu anlamda, Kohlberg'in aşama teorisi sadece ahlaki gelişim hakkında bir teoridir ve ahlaki eğitim ile ilgili değildir. Bununla birlikte, bilişsel uyarımı öğretmeye bu kadar açık bir şekilde karşı çıkarken Kohlberg, ahlaki gelişimde eğitim ortamının katkıda bulunan nedenini neredeyse sıfıra indirme riskini taşır (Peters, 1981, s. 88-92).

Bilişsel uyarım sadece aşama geçişlerini tetikler, ancak çocuğun içsel olarak gelişen ahlaki yeterliliğine ne içerik ne de biçim katmaz. Dış etkiler ahlaki gelişime katkıda bulunmuyorsa veya çok az katkıda bulunuyorsa, o zaman rasyonel ahlak biçimi çocuk-çevre etkileşiminde değil, yalnızca çocuk tarafından kendi kendini inşa eder. Yapılandırmacılık, sosyal çevrenin katkıda bulunan nedensel etkisini kabul ettiğinden, ahlaki gelişimin kısmen ama esas olarak bir öğretim sürecini içerdiği iddiasını savunmak zorundadır. Bu nedenle Peters, Kohlberg'in bilişsel uyarım ve öğretim arasındaki keskin karşıtlığı, kısıtlı alanda öğretim ile öğretime arasında çok önemli bir ayrım yaparak düzeltir (Peters, 1971, s. 243-45; 1973, s. 37-38).

Kohlberg öğretme kavramını, öğretimin özel kavramıyla gereksiz yere sınırlandırır. Kohlberg'e göre, öğretme kavramının, ahlaki ilkeleri kavrama ve ahlaki kuralları öğrenme durumunda herhangi bir uygulaması yoktur. Öğretim bilgi aktarımı ve eğitim becerileri durumunda uygundur, ancak öğrenme ilkeleri, kuralları ve bunlara yönelik yeterli tutumlar durumunda uygun değildir. Bir ilkeyi öğrenmek, açık bir içeriği öğrenmek anlamına gelmez. Bir çocuğun bir ilkeyi yeterli bir şekilde kavramasını sağlarken, öğretmenin yapabileceği tek şey örnekler sunmak ve bunların ortak özelliklerine dikkat çekmektir. Bu nedenle, Kohlberg'in sınırlı özel öğretim kavramına göre (ahlaki) ilkeler öğretilemez. Zira Kohlberg'in ahlaki gelişim teorisi, ahlakın biçimi hakkında psikolojik bir teori olup, içeriği hakkında ve buna bağlı olarak ahlaki öğrenme-öğretme hakkında bir teori değildir. Kohlberg kendini "bir erdemler torbası"nın öğretilmesi ve öğrenilmesiyle değil, ilkeli bir ahlakın ontogenetik gelişimi ile meşgul eder (Peters, 1978).

Peters'a göre, *"ilkeler ve kurallar kavramı, özellikle geleneksel veya gelenek sonrası düzey için hem özümsebilecek içeriğin türünü hem de bu özümseme için mevcut olan yardımları belirler"* (Peters, 1973, s. 35). Bu bağlamda öncelikli olarak, ahlakta kurallar ve ilkeler üzerinde durmaktadır. Ona göre, kurallar ve ilkeler arasında yapılması gereken önemli bir ayrım vardır. Kısmen bu, özgüllük derecesindeki bir farktır; kurallar daha özel, ilkeler daha geneldir. Ancak daha da önemlisi, Peters'in rasyonel ahlak olarak adlandırdığı şeyde kuralların ve ilkelerin farklı rolüdür. Kurallar kişiye ne yapıp ne yapmayacağını söyler; ilkeler, kuralların haklı olup olmadığına karar vermesini sağlar. Kuralların gerekçelerinin olması yeterli değildir; iyi sebepler olması gerekir ve ilkeler, belirli düşüncelerin geçerli olup olmadığını göstererek, kişinin iyi ve kötü nedenleri ayırt etmesini sağlar. *"İlke, bir değerlendirmeyi ilgili kılan şeydir"* (Peters, 1981, s. 66). Bu nedenle, Peters'in aşkın bir argümanla gerekçelendirilebileceğini iddia ettiği ilkeler *"düşüncelerin hangi türden sayılacağını belirtir"* (Peters, 1981, s. 65).

Peters, ahlakta kurallar ve ilkelere yönelik tanımlamalarını yaptıktan sonra, bu kavramların ahlak eğitimindeki yerini ve önemini belirlemeye çalışır. Ona göre eğitim, aralarında değerli faaliyetler ve davranış biçimlerinin de bulunduğu farklı deneyim ve bilgi biçimlerine giriştir. Bu, ortak bir mirasa ve kamusal geleneklere giriş anlamına gelmektedir (Peters, 1974c, s. 423; 1963, s. 102). Eğitimin aktarımında hayati öneme sahip olan öğeler, geleneksel mirasta yer alan ve kişisel olmayan içerik ve prosedürlerdir. Peters'in etik çoğulculuğu ışığında, somut değerli faaliyetlere ve belirli davranış kurallarına giriş, ahlaki eğitimin bir parçasıdır: *"Eğitimin bu daha özel anlamında, ..., tüm eğitim, ahlaki eğitimidir, ..."* (Peters, 1970, s. 73). Bu nedenle çocukları ahlakın içeriğine alıştırmak, onların ahlak eğitimi için esastır. Ahlak biçimini basitçe geliştiremezler ve içeriğini kendileri için çözemezler. İçeriği olmadan çocukları ahlak biçiminde eğitmek boştur. Bu bağlamda Peters'e göre ahlaki eğitim, rasyonel ilkeleri ve ahlaki duyguları içermelidir.

"...ahlaki eğitim, özellikle rasyonel tutkular olarak adlandırdığım belirli güdü türlerinin gelişimi ile merkezi olarak ilgilenir. Bir gerekçe bağlamında bakıldığında, bunlardan bazıları, ör. yardımseverlik, kişilere saygı ve adalet duygusu temel ilkeler olarak işlev görmektedir. Ancak bu ilkeler bir kişinin davranışında etkili olacaksa, onun ilkeleri haline gelmelidir. Bu, onları harekete geçirmek için çok çeşitli düşünceler ve güdüler olarak işlev görmeleri gerektiği anlamına gelir" (Peters, 1970, s. 75).

Peters, ahlakın içeriğinin (kodlarla çevrili bir ahlakın) öğrenilmesinin, ahlakın formunun gelişimi için mantıksal ve pratik olarak gerekli olduğunu belirtir. Geleneksel düzeydeki çocukların ahlaki kuralları yeterince kavrayamadığı düşünüldüğünde, bir ahlaki kodun öğrenilmesi talimat ve açıklama yoluyla ilerleyemez. Küçük çocuklar ahlaki ilkelerin mantığını göremedikleri için, kavram açıklama ve akıl yürütmeye karşı savunmasızdırlar. Geleneksel düzeyde, bilişsel ahlaki öğrenme imkânsızsa, o zaman geleneksel sonrası ahlaki anlayışa giden bir yol olarak yalnızca davranışsal ahlaki öğrenme veya ahlaki alışkanlık oluşumu mümkün görünmektedir. Bu süreci şöyle ifade eder:

"Bir çocuk henüz inançlara, amaçlara ve duygulara ayrılmamış bir bilinçle doğar.... Onun "zihni", belki de uzay ve zaman çerçevesinde nesnelere, hatta "duyu-verilerinin" seçilmesinin olmadığı, hiçbir kalıcılık veya süreklilik kavramının, hiçbir embriyonik kavramının olmadığı tuhaf ve biçimsiz arzular tarafından yönetilir. Bilinç kiplerinin farklılaşması, bu (önceden mevcut olmayan) zihinsel yapının gelişmesiyle aynı şekilde ilerler. Çünkü hepsi bir kamusal dünyadaki nesne türleri ve ilişkilerle ilgilidir.... Mesele şu ki, zihnin alamet-i farikası olan bilinç, nesnelere farklı modlarıyla ilişkilidir. Birey bir şey ister, birinden veya bir şeyden korkar veya ona kırgındır, bazı şeylerin böyle olduğuna inanır veya bilir. Bilinç nesnelere, her şeyden önce, bireyin başlatıldığı kamusal bir dil tarafından işaretlenen ve farklılaştırılan bir kamusal dünyadaki nesnelere... birey, bu kamusal dünyanın özel ve tekrarlanamaz bir bakış açısını temsil eder. Ayrıca kamusal dünyaya katkısı da ekler. Bir uzay-zaman çerçevesinde nesnelere seçmek ve nedensel bağlantıları ve araç-amaç ilişkilerini belirtmek için bir kategori ve kavram yapısının geliştirilmesi, zihnin gelişiminde yalnızca bir aşamadır. Temel becerilerde ustalık, bilim, tarih, matematik, dini ve estetik farkındalık gibi daha spesifik düşünce ve farkındalık biçimlerinde bilgili olanlar tarafından ahlaki, ihtiyatlı ve teknik formlarla birlikte biriktirilen geniş bir mirasın kapılarını açtıkça düşünce ve eylemde daha fazla farklılaşma gelişir. Bu tür farklı eylemler, bir çocuğun veya okuyazar olmayan bir adamın zihnine - belki de on yedinci yüzyıl öncesi bir adamın zihnine- yabancıdır. Bu tür düşünce ve farkındalık biçimlerine giriş süreci, eğitim sürecidir"(Peters, 1966, s. 49-51).

Peters'in ahlak eğitiminin ana hedefi olarak gördüğü rasyonel ahlakın çocuklara doğrudan akıllarına başvurarak öğretilmeyeceği, ancak alışkanlığın merkezi olduğu çeşitli yollarla dolaylı olarak yaklaşımları gerektiğini belirtir. Çünkü "çocuklar akıl sarayına, alışkanlık ve geleneğin avlusundan girebilir ve girmelidir" (Peters, 1981, s. 52). Geleneksel düzeyde, eğitimciler davranışsal pekiştirme yoluyla alışkanlık eğitime başvurmak zorundadırlar. Peters, Aristoteles'in alışkanlık yoluyla ahlaki eğitim fikrini, Skinner'in edimsel koşullanma yoluyla ahlaki eğitim fikriyle gevşek bir şekilde ilişkilendirir (Peters, 1978, s. 125). Sonuç olarak, Peters'a göre, çocukların ahlaki gelişimindeki eğitim ortamı, Kohlberg'in yapılandırmacılığına uygun olarak yalnızca katkıda bulunan bir neden olarak değil, aynı zamanda sosyal öğrenme teorisine uygun olarak kurucu bir neden olarak işlev görür.

"Bu nedenle, eğitim nasıl yaşanacağını öğrenmekle ilgili olduğu için, (kişinin) bu alanlardaki inançları, tutumları, arzuları ve duygusal tepkilerinin çeşitli şekillerde geliştirilmesi ve disipline edilmesi gerekecektir. Ama hangi yollarla? Bu soruyu yanıtlamaya çalışırken, kesinlikle bu daha özel eğitim kavramının tartışılmalı yönüne ulaştık. Bir kişinin farkındalığının genişletilmesi, derinleştirilmesi, duyarlılaştırılması, disipline edilmesi öncelikle bir toplumun insanlık durumunun bu çeşitli yönleriyle karşı karşıya kaldığı değerlere, ikinci olarak da eğitimcileri tarafından seçilen vurgulara bağlıdır"(Peters, 1981, s. 34).

Alışkanlık yoluyla davranış kurallarını öğrenmenin önemi üzerinde sıklıkla durmaktadır. Ona göre, ahlakın içeriğini öğrenmek, ahlakın formunun gelişimi için iki nedenden dolayı mantıksal olarak gereklidir. İlk olarak, böyle bir öğrenme olmadan, gelenek öncesi düzeyde ahlaki kuralların gelenek sonrası düzeyde özerk bir tutum sergilemesi imkansız olurdu. Kurallara karşı rasyonel olarak yansıtıcı tutum, normatif bir kural anlayışını gelenek sonrası uygunluk ve otoriteye dayalı olarak varsayar. Çocuklar, kuralların geçerliliğini yansıtmak için belirli kuralları alıp içselleştirerek kodlanmış bir ahlakın kurallarını edinirler. Ayrıca çocuğun, bir kuralı sadece benmerkezci bir şey olarak cezadan kaçınmak veya ödül almak için değil, otoriter bir şey olarak kavraması gerekir. İkinci olarak, ahlaki ilkeler açısından ahlakın biçiminin uygulanması, ahlakın içeriği olmadan düşünülemez. Soyut ilkeler somut içerik olmadan işleyemez. Çünkü adalet ve çıkarların dikkate alınması gibi ahlaki ilkelerin ne anlama geldiği, yalnızca son derece spesifik olanlarla ilişkili olarak anlaşılabilir (Peters, 1973, s. 58-60; 1974a s. 560-561).

Kohlberg'in ilkeler hakkındaki düşüncesi yukarıdan aşağıya, Peters'in ise aşağıdan yukarıya. İlkelere yönelik bu aşağıdan yukarıya yaklaşım, ilkelerin sosyal pratiklerde ve rollerde içkin mevcudiyetini sağlar. Ahlaki ilkeler, yalnızca alt düzeydeki belirli bir ahlaki içeriğin gerekçelendirilmesi veya eleştirisi uygun olduğunda açıkça devreye girer ve sadece ahlaki yaşamın zemin katında ahlaki çatışma ve belirsizlik durumlarında başvurur. Bu bağlamda ahlakın içeriğinin öğrenilmesi, ahlakın biçiminin gelişmesi için gereklidir. Bu düşüncesini şöyle destekler:

“Aristoteles'in, ahlaki eğitim paradoksu...gerçekten tüm eğitimin paradoksudur. Bu, adil bir insanın eğilimlerini geliştirmek için bireyin adil olan eylemleri gerçekleştirmesi gerektiğidir, ancak adil insanın eğilimlerinin oluşumuna katkıda bulunan eylemler, adil insanın eğilimlerinin oluşumuna katkıda bulunan eylemlerle aynı şekilde kavranmaz. Sonunda, adil olduktan sonra karakterinden akar” (Peters, 1973, s. 242).

Bu süreçte aynı hareketlerden birçok kez geçmek anlamındaki tekrarlı faaliyet, iyi ve kötü yerleşik eğilimler veya alışkanlıklar üretir. Bu alışma sürecine ilişkin, Peters aşağıdaki kavramsal analizleri sunar:

“Çocukların ahlaki eğitiminde alışkanlık, onların belirli davranış kalıplarına aşına oldukları ve belirli davranış kalıplarını tekrarladıkları bir öğrenme sürecidir....Alışkanlık eğitimi sırasında eylem kalıpları, ödül veya ceza, övgü veya suçlama açısından davranışsal pekiştirme yoluyla sabitlenir. ...Alışkanlıklar bir kez aşılandıktan sonra özellikle iki koşulu karşılarlar: (a) gelecekte tekrarlama ve (b) rutin durumlarda belirli bir otomatizm anlamına gelen yerleşik bir eğilim yapısı ile karakterize edilirler. Kişi, alışılmış eylem hakkında rasyonel olarak düşünmek ve kasıtlı olarak kararlar almak zorunda olmadığı için, alışkanlıkla az ya da çok otomatik olarak hareket edebilir. Yine de belirli bir durumda, çoğunlukla rutin bozulduğunda, kişi alışkanlıklarını gözden geçirebilir ve örneğin onlara karşı karar verebilir” (1971, s. 250; 255).

Peters'a göre, ahlakın içeriğini alışkanlık yoluyla öğrenmek, ahlaki yaşamın gelişimi için gerekli, ancak üç nedenden dolayı yeterli değildir. *Birincisi*, Peters'in etik çoğulculuğunun doğrudan bir sonucudur. Ahlaki hayatımızın farklı yönleri, alışkanlık oluşumuyla farklı şekilde ilişkilidir. Alışma yöntemi, oldukça spesifik erdemleri öğrenme, temel kuralları içselleştirme ve rol sorumluluklarını benimseme durumlarında iyi çalışır. Ancak, öğrenme ilkeleri, motivasyonların güçlendirilmesi ve irade niteliklerin uygulanması durumlarında bu yöntemin etkisi çok sınırlıdır veya dolaylıdır. Ahlaki bir ilkeyi, örneğin çıkarların tarafsız bir şekilde değerlendirilmesi ilkesini kavramak için, bir çocuğun "çıkar" gibi kavramları kavraması gerekir ve bu bilişsel ön koşulların gelişimi, bazı davranışsal süreçler temelinde kavranamaz görünmektedir. *İkinci olarak*, rutin olmayan durumlarda alışkanlıklar artık ahlaki bir yaşam sürdürmek için rehber olarak hizmet edemez. Ayrıca, pekiştirici yaptırımlar geri çekildiğinde, davranışların kontrol edilmesinde alışkanlıkların etkin kalacağına garantisizdir. *Üçüncüsü*, ahlaki alışkanlıklar, yalnızca dışsal nedenlerle işledikleri için, kendileriyle ilgili temel bir eksikliğe sahiptir. Son derece özel erdemler, temel kurallar ve rol sorumlulukları, eylem için yerleşik sebeplerden yoksundur. İçsel nedenlerin olmadığı göz önüne alındığında, devam etmeleri için pekiştirici yaptırımların varlığı gibi bağlamsal faktörlere büyük ölçüde bağımlıdır (Peters, 1971, s. 251-53).

Son olarak, Kohlberg'in karakter eğitimine karşı küçümseyici duruşu nedeniyle Peters'in bir diğer eleştirisine yönelmek gerekir. Kohlberg'e göre karakter eğitimi, bir "erdem çantası" geliştirme girişimidir. Kohlberg, belirli davranış türleriyle bağlantıları nedeniyle bu unsurları ilkeli ahlakta ikincil olarak değerlendirir. Bu nedenle, öncelikle bilişsel olarak işleyen ilkeler ile erdemler, kötü alışkanlıklar gibi daha alışılmış davranışlar arasında keskin bir ayırım yapar. Ancak, Peters'in önerdiği karakter özellikleri, ilkelerin içselleştirilmiş işleyişi olarak görülmelidir. O zaman karakterin ahlaki yaşamda önemli bir yere sahip olduğu görülecektir. Bazı karakter özellikleri, ahlaki gelişimin daha yüksek seviyelerinde yeterli olamayacak kadar özel olabilir. Daha genel bir karaktere sahip olanlar belirli sırayla daha sonra gelebilir. Bazıları, "irade" ile ilgili olanlar gibi, daha yüksek düzeyde olabilir ve belirli ilkelerle ilgili olmayabilir (Haydon, 2011, s.181). Ancak bu unsurların Peters'in ahlaki yaşamın "beş yönü" içindeki yeri, onların sahip olduklarını düşündüğü önemi açık bir şekilde gösterir. Beş yönü farklı erdem sınıflamaları olarak tekrar belirtir:

“Özetlemek gerekirse, (a) dakiklik, düzenlilik ve belki de dürüstlük gibi belirli davranış türleriyle bağlantılı olan ve öngörülen şekilde hareket etmek için herhangi bir yerleşik nedeni olmayan son derece spesifik erdemler vardır - yani, (b) erdemlerden farklı olarak, aynı zamanda eylem güdüsü olan şefkat gibi güdüler. O halde, (c) hak ve kurumlarla ilgili daha genel mülahazaları içeren adalet ve hoşgörü gibi daha yapay erdemler vardır. Son olarak, (d) karşı eğilimler karşısında uygulanması gereken cesaret, bütünlük, azim ve benzerleri gibi daha yüksek bir düzenin erdemleri vardır” (Peters, 1981, s. 94).

Peters, bu çeşitli türlerdeki erdemlerin ne ölçüde alışkanlık olarak kabul edilebileceğini düşünmeye devam eder ve kendi gördüğü kadarıyla, Kohlberg'in kapsamlı genellemelerinin aksine yalnızca (a) sınıfının erdemlerinin bu şekilde ele alınabileceği sonucuna varır (Peters, 1981, s. 98).

3.SONUÇ

Çağdaş eğitim anlayışına sahip olan Peters'a göre toplumsal değişimler sonrası ahlakın terim olarak anlamı değişmiş; hukuktan, dini kurallardan, geleneklerden vb. ayırt edilerek kendine ait bir öge haline gelmiştir. İnsanlar artık ahlaki bir varlık olarak yaşamlarını anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Peters ahlaki yaşamı, duygu, tutku, eylem ve davranış meselesi olarak nitelemiştir.

Peters, ahlaki yaşama yönelik beş yön belirleyerek, ahlaki çoğulculuk anlayışını oluşturmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, ahlak teorisinin iki unsuru olan çoğulculuk ve ilkecilik unsurunu bir araya getirmektedir. Böylece ahlaki bilincin biçimi ve içeriği arasında da ayırım yapmaktadır. Peters'a göre, ayırt edebilir ilkeler, temel kurallar ve iradenin nitelikleri ahlak biçimine aitken, özel kurallar, değerli faaliyetler ahlakın içeriğine aittir. Peters'ın ahlaki eğitim ve gelişim düşüncelerinin temelini, ahlaki yaşama yönelik vurguladığı ahlaki biçim ve içerik birlikteliği oluşturmaktadır. Çünkü Peters'ın etik çoğulculuğu, herhangi bir basit fikirli veya tek boyutlu ahlaki eğitim görüşünü engellemeye yöneliktir. Peters başlı başına bir ahlaki gelişim teorisi oluşturmaktan ziyade Kohlberg'in ahlaki gelişim teorisini temele yerleştirip, üzerine kendi fikirlerini eklemiştir. Kohlberg ahlaki gelişim evrelerinin değişmez ve evrensel olduğunu, bütün çocukların tüm aşamaları ardışık olarak aşama atlamadan geçirdiğini ve bu aşamaların hepsinin bütün kültürlerde bulunduğunu iddia eder. Kohlberg'in, ahlaki gelişiminde biçim ön planda iken içerik arka plandadır.

Peters, Kohlberg'in düşüncelerini destekler gibi görünse de aslında bazı noktalarda eleştirmektedir. Peters'e göre Kohlberg, farklı aşamalarda ahlaki düşünceler arasındaki mantıksal bağlantılarını ve bunların sosyal dünyadaki yapısal özelliklerle ilişkilerini açıklamamıştır. Ahlaki evrelerin kültürel olarak evrensel olduğunu ve bu evreler arasındaki geçişlerde öğretimin etkili olmadığını belirterek hataya düşmüştür. Özellikle eleştirdiği en önemli unsur, Kohlberg'in ahlak gelişimini biçimsel boyutla sınırlamasıdır. Peters'a göre yeterli bir ahlaki gelişim teorisi ve ahlak eğitimi, ahlakın sadece biçimini değil, içeriğini de kapsamalıdır. Kohlberg'in teorisine ek olarak etik çoğulculuğu ve ilkeleri temele alarak, ahlaki gelişimi ve ahlaki eğitimi oluşturan yeni bir takım unsurlar sunmuştur. Çünkü Peters'a göre eğitimin genelinde ahlak eğitimi vardır. Sonuç olarak Peters, eğitimde ahlak eğitimine önem vermiş, çocukların ahlaki gelişimlerine destek olacak bilgiler sunmuştur. Ahlaki gelişimde evreler arasında sadece biçime değil içeriğe dikkat edilmesi gerektiğini vurgulayarak ahlaki ilkelerin ve kuralların ayrıntılarına inmeye özen göstermiştir. Kohlberg'in ahlaki gelişim teorisini kendi fikirleri doğrultusunda geliştirerek çağdaş bir ahlaki gelişim teorisi oluşturmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Peters, R. S. (1963). Education as initiation, R.D. Archambault (ed.) *Philosophical Analysis and Education*, pp. 87-111, Routledge & Kegan Paul, London.

Peters, R. S. (1966). *Ethics and Education*, Allen & Unwin, London.

Peters, R. S. (1970). Concrete principles and the rational passions, in: R.S. Peters, *Moral Development and Moral Education*, pp. 61-82, Allen & Unwin, London.

Peters, R. S. (1971). Moral development: a plea for pluralism, in: T. Mischel (ed.) *Cognitive Development and Epistemology*, pp. 237-267, Academic Press, New York.

Peters, R. S. (1973) *Reason and Compassion*, Routledge & Kegan Paul, London.

Peters, R. S. (1974a). Moral development and moral learning, in: *Monist*, (58), pp. 541-567.

Peters, R. S. (1974b). *Psychology and Ethical Development*, Allen & Unwin, London.

Peters, R. S. (1974c) Subjectivity and standards, in: R.S. Peters, *Psychology and Ethical Development*.

A collection of articles on psychological theories, ethical development and human understanding, pp. 413-432, Allen & Unwin, London.

Peters, R.S. (1978) The place of Kohlberg's theory in moral education, in: R.S. Peters, *Essays on*

Educators, pp. 113-127, Allen & Unwin, London.

Peters, R. S. (1981). *Moral Development and Moral Education*, Allen & Unwin, London.

Hirst, P. H. (1986). Richard Peters's contribution to the philosophy of education, David E.Cooper (ed.) *Education, values and mind, Essays for R.S.Peters*, pp.7-29, Routledge & Kegan Paul, London.

Haydon, G. (2011). Reason and Virtues: The Paradox of R. S. Peters on Moral Education, Stefaan E. Cuypers and Christopher Martin (ed.), *Reading R. S. Peters Today: Analysis, Ethics, and the Aims of Education*, pp. 168-184, Wiley-Blackwell, United Kingdom.

